

SISÄLLYS

LYHENTEET	VIII
ALKUSANAT	XIV
1 AVIOERO JA HUOLTOKIISTAT	1
2 HUOLTO-, TAPAAMIS- JA ELATUSRIIDAT TUOMIOISTUIMISSA	5
2.1 Yleistä	5
2.2 Lasta koskevan oikeudenkäynnin erityispiirteistä.....	8
2.3 Kuka tuomioistuimessa käsittelee lapsiasioita?.....	9
2.4 Tuomareiden ja lakimiesavustajien erikoisosaamisesta	11
2.5 Erityyppiset huoltoriidat.....	12
2.6 Lapsen edun käsitteestä ja tulkinnoista.....	14
3 LAPSEN HUOLTO	17
3.1 Lapsen huoltajat	17
3.2 Lapsen huoltaja edunvalvojana.....	17
3.3 Huoltajan esteellisyys.....	18
3.4 Yleistä lapsen huollosta.....	21
3.5 Huoltomuoto (yhteishuolto vai yksinhuolto)	23
3.5.1 Huoltajien yhteistoimintavelvollisuus	23
3.5.1.1 Lapsen asuinpaikasta päättäminen	24
3.5.1.2 Velvollisuus ilmoittaa muutosta.....	26
3.5.1.3 Lapsen passista päättäminen.....	28
3.5.1.4 Kansalaisuuden hakeminen lapselle ...	28
3.5.1.5 Lapsen terveyteen liittyvistä asioista päättäminen.....	29
3.5.1.6 Lapsen päivähoidosta ja koulutuksesta päättäminen.....	29
3.5.1.7 Lapsen harrastuksista päättäminen....	30
3.5.2 Ratkaisuperusteista huoltomuodosta päätet- täessä.....	31
3.6 Rajoitettu yhteishuolto (tehtävänjakomääräykset).....	38

3.7	Oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja.....	41
3.8	Huoltoa koskevan päätöksen kirjoittamistavasta.....	44
3.9	Muu henkilö kuin vanhempi lapsen huoltajana	45
3.9.1	Oheishuoltaja	45
3.9.2	Huolto jollekin henkilölle vanhemman sijasta.....	50
4	LAPSEN ASUMINEN (LÄHIHUOLTAJUUS).....	53
4.1	Yleistä	53
4.2	Lapsen asumista koskevan päätöksen ratkaisuperusteista....	54
4.2.1	Yleistä.....	54
4.2.2	Vanhemman alentunut tai puuttuva kyky toimia lähihuoltajana	56
4.2.2.1	Vanhempien psykososiaaliset ongelmat.....	56
4.2.2.2	Vanhempien mielenterveysongelmat ...	57
4.2.2.3	Vanhempien päihteiden käyttö.....	60
4.2.2.4	Väkivalta	62
4.2.2.5	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	69
4.2.2.6	Lapsen huollon laiminlyönnit.....	74
4.2.2.7	Lapsikaappaus.....	75
4.2.2.8	Vieraannuttaminen	75
4.2.3	Kun kumpikin vanhempi on kykenevä lapsen lähihuoltajaksi	80
4.2.3.1	Yleistä.....	80
4.2.3.2	Vanhempien suhde toisiinsa	81
4.2.3.3	Lapsen ja vanhemman suhde.....	82
4.2.3.4	Lapsen luonne ja taipumukset	85
4.2.3.5	Lapsen suhteen säilyminen kumpaankin vanhempaan.....	87
4.2.3.6	Lapsen suhteen säilyminen muihin läheisiin.....	91
4.2.3.7	Lapsen päivittäinen hoito ja huolenpito ...	92
4.2.3.8	Lapsen kasvatusta.....	93
4.2.3.9	Lapsen kasvuolosuhteet ja vakiintuneiden olosuhteiden (status quo) merkitys ...	95
4.2.3.10	Lapsen omat toiveet ja mielipide.....	98
4.2.3.11	Vanhemman uudet perhesuhteet	99
4.2.3.12	Taloudelliset tekijät	100
4.3	Monikulttuurisuus ja lapsen asuminen.....	102
4.4	Vuoroasuminen	109
4.4.1	Yleistä	109
4.4.2	Vuoroasumisen edellytykset	112
4.4.2.1	Yleistä.....	112
4.4.2.2	Lapsen ikä ja kehitystaso.....	113

4.4.2.3	Lapsen luonne ja muut yksilölliset ominaisuudet	115
4.4.2.4	Vanhempien kyky yhteistyöhön lapsen asioissa	117
4.4.2.5	Joustavuus vuoroasumisen toteuttamisessa	120
4.4.2.6	Hyvä suhde vanhempaan ja muihin läheisiin	121
4.4.2.7	Vanhempien asuinpaikkojen välinen etäisyys.....	121
4.4.3	Yhteenveto vuoroasumisratkaisun arviointikriteereistä	122
4.4.4	Vuoroasumisratkaisuun liitettävät ehdot ja määräykset	123
4.4.5	Vanhempien sopimus vuoroasumisesta	125
4.4.6	Lapsen tapaamisoikeus vuoroasumisen sisällä	126
4.4.7	Vuoroasuvan lapsen virallinen asuinpaikka	126
5	LAPSEN TAPAAMISOIKEUS	129
5.1	Yleistä	129
5.2	Vanhempien myötävaikutusvelvollisuus	130
5.3	Tapaamisoikeuspäätöksen täytäntöönpanokelpoisuudesta	132
5.4	Tapaamisoikeuden vahvistamisen lähtökohtia	135
5.4.1	Yleistä	135
5.4.2	Lapsen yksilöllinen etu	137
5.5	Tapaamisoikeuden sisältö ja laajuus	138
5.5.1	Säännölliset viikonlopputapaamiset	138
5.5.2	Epäsäännölliset viikonlopputapaamiset	139
5.5.3	Arkitapaaminen	140
5.5.4	Kesäluonapito	141
5.5.5	Joulunajan luonapito	142
5.5.6	Tapaamiset muilla lomilla ja juhlapyhinä	144
5.5.7	Merkkipäivät	146
5.5.8	Päivähoidon ja koulun alkamisen ennakoiminen ...	146
5.5.9	Lapsen saattaja	147
5.6	Tapaamispäätökseen liitettävät ehdot	147
5.7	Lapsen hakemis- ja palauttamisjärjestelyt	149
5.7.1	Lapsen kulkeminen tapaamisiin	149
5.7.2	Haku- ja palautuspaikka	151
5.7.3	Joustovara haku- ja palautusajoissa	152
5.8	Tapaamisten aiheuttamat matka- ja kuljetuskustannukset.	153
5.9	Tapaamisoikeudelle vahvistettava siirtymävaihe (porrastus)	155
5.9.1	Yleistä	155
5.9.2	Pienen lapsen tapaamisoikeuden porrastaminen ..	156

5.9.3	Kun lapsi ei tunne vanhempansa tai on vieraantunut hänestä	158
5.9.4	Tapaamisiin liittyvät epävarmuustekijät	159
5.10	Puhelinyhteydenpito.....	161
5.11	Muut yhteydenpitotavat.....	163
5.12	Tapaamisen tilapäinen estyminen	163
5.13	Toteutumatta jääneiden tapaamisten korvaaminen muuna aikana	165
5.14	Tiedonkulun turvaaminen vanhempien välillä	166
5.15	Lapsen matkustaminen ulkomaille ja passi.....	167
5.16	Monikulttuurisuus ja tapaamisoikeus	168
5.17	Lapsikaappauksen riski.....	169
5.18	Sisarukset ja tapaamisoikeus	172
5.19	Sosiaalitoimen selvityksen pyytäminen tapaamisoikeutta koskevassa asiassa	173
5.20	Lapsen kuuleminen tapaamisista ja hänen mielipiteensä painoarvo.....	173
5.21	Perheen sisäisen väkivallan merkitys tapaamisoikeudesta päätettäessä.....	174
5.22	Tapaamisoikeuden toteutumisen turvaaminen	175
5.23	Tapaamisten toteuttaminen tuettuina tai valvottuina.....	177
5.23.1	Yleistä	177
5.23.2	Valvonnan lajit	178
5.23.3	Peruste määrätä tapaamiset tuetuiksi.....	179
5.23.4	Peruste määrätä tapaamiset valvotuiksi.....	180
5.23.5	Peruste valvotulle vaihdolle	182
5.23.6	Valvonnan tarpeen arviointi.....	182
5.23.7	Valvonnan kesto	183
5.23.8	Kuka valvoo tapaamisia?.....	184
5.23.9	Tuetut/valvotut tapaamiset tapaamispaikoissa	185
5.23.9.1	Yleistä.....	185
5.23.9.2	Tapaamisen kesto.....	185
5.23.9.3	Passin luovuttaminen valvojalle.....	186
5.23.9.4	Muut ehdot.....	186
5.23.9.5	Raportit tapaamisista.....	187
5.24	Lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa	188
5.25	Tapaamisoikeuden epäminen tai poistaminen.....	191

6	LAPSEN HUOSTAANOTON VAIKUTUS KÄRÄJÄOIKEUDEN TOIMIVALTAAN HUOLTORIIDASSA	199
6.1	Päätöksenteko huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta	199

6.2	Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus huostaanoton aikana	199
6.2.1	Sosiaalitoimen ja huoltajan välinen päätösvallan jako	199
6.2.2	Yleisen tuomioistuimen toimivalta huostaanoton aikana	200
7	OIKEUDENKÄYNTI LASTA KOSKEVASSA ASIASSA	205
7.1	Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian prosessuaalisesta luonteesta	205
7.2	Lapsen elatusta koskevan asian prosessuaalisesta luonteesta	207
7.3	Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vireilletulo	210
7.4	Elatusapuasian vireilletulo	210
7.5	Asianosaiset huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa	211
7.6	Lapsen prosessuaalinen asema huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa	213
7.7	Asianosaiset elatusapuasiassa	215
7.8	Oikeuspaikka huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa	219
7.9	Oikeuspaikka elatusapua koskevassa asiassa	221
7.10	Käsittelyn kiireellisyys	221
7.11	Kirjallinen valmistelu	225
7.11.1	Vaatimusten ja niiden perusteiden esittäminen hakemuksessa/haastehakemuksessa	225
7.11.2	Hakemuksen/haastehakemuksen täydennyttäminen	226
7.11.3	Asiakirjojen käännettäminen	227
7.11.4	Tiedoksianto	229
7.11.5	Lausuman/vastauksen pyytäminen	230
7.11.6	Kirjallisen lisälausuman pyytäminen (OK 5:15 a) ...	231
7.11.7	Väliaikais määräysvaatimuksen käsittely kirjallisessa menettelyssä	231
7.11.8	Hankitaanko sosiaalitoimen selvitys kirjallisessa menettelyssä?	231
7.11.9	Riidattoman huolto-, tapaamis- ja elatusasian ratkaiseminen kirjallisessa valmistelussa	232
7.11.10	Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä	236
7.11.11	Riitaisen asian ratkaiseminen kirjallisessa menettelyssä	237
7.11.12	Kirjallisen valmistelun päättäminen	238
7.12	Valmisteluistunto	238
7.12.1	Valmisteluistunnon järjestäminen	238
7.12.2	Tulkin hankkiminen	240
7.12.3	Asianosaisen poissaolo istunnosta	241

	7.12.4	Yhteenvedon laatiminen.....	242
	7.12.5	Valmisteluistunnon kulku.....	245
	7.12.6	Väliaikais määräyksen käsittely valmisteluistunnon yhteydessä.....	249
	7.12.7	Valmisteluistunnon päättäminen.....	249
	7.12.8	Jatkovalmisteluistunto	251
7.13		Pääkäsitteily.....	254
	7.13.1	Prekluusio lapsiasioidissa.....	254
	7.13.2	Kokoonpano	254
	7.13.3	Todistelun vastaanottamisesta	254
8		LAKIMIESAVUSTAJAN ROOLI LAPSIASIASSA	257
	8.1	Yleistä	257
	8.2	Ennen oikeudenkäyntiä	259
	8.3	Hakemuksen/haastehakemuksen ja vastauksen laatiminen	261
	8.4	Valmisteluistunnossa.....	264
	8.5	Pääkäsitteilyssä	266
9		VÄLIAIKAISMÄÄRÄYS	269
	9.1	Lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta	269
	9.1.1	Yleistä	269
	9.1.2	Väliaikais määräyksen tarkoitus.....	270
	9.1.3	Väliaikais määräys lapsen huollosta ja tietojen- saantioikeudesta.....	271
	9.1.4	Väliaikais määräys lapsen asumisesta	271
	9.1.5	Väliaikais määräys lapsen tapaamisoikeudesta	275
	9.2	Väliaikais määräys elatusavusta	276
	9.3	Vanhempien sopimus väliaikais määräyksestä.....	277
	9.4	Oikeudenkäyntimenettely väliaikais määräystä käsiteltäessä	277
	9.5	Väliaikais määräyksen antaminen toista osapuolta kuulematta	279
	9.6	Tietojen hankkiminen sosiaalitoimesta (ns. pikaselvitys)....	280
	9.7	Väliaikais määräyksen antaminen määräaikaisena (ns. kokeilumääräykset)	280
	9.8	Väliaikais määräyksen perustelevminen.....	281
	9.9	Muutoksenhaku ja täytäntöönpano.....	282
	9.10	Kansainvälinen toimivalta.....	283
10		SOSIAALILAUTAKUNNAN SELVITYS	285
	10.1	Sosiaalitoimen monet roolit eroperheessä	285
	10.1.1	Yleistä	285
	10.1.2	Perheasiainsovittelu	286
	10.1.3	Vanhempien välisen huolto-, tapaamis- ja elatus- sopimuksen vahvistaminen.....	287

10.1.4	Lapsen huollon ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskeva sovittelu	288
10.1.5	Olosuhdeselvityksen laatiminen tuomioistuimelle	288
10.2	Olosuhdeselvityksen luonne	289
10.3	Sovinto selvitystyön yhteydessä	292
10.4	Milloin selvityksen hankkiminen on tarpeen asian ratkaisemiseksi?	293
10.5	Selvitystyöhön kuuluva aika	295
10.6	Missä vaiheessa oikeudenkäyntiä selvitys pyydetään?	299
10.7	Selvitystyön ohjaaminen ja pyynnön yksilöiminen	301
10.8	Selvityspyynnön toimittaminen ja monikuntatilanne	304
10.9	Kuka tekee selvityksen?	306
10.10	Selvityksentekijän esteellisyys	307
10.11	Asiantuntijuus huoltoriidassa	308
10.11.1	Sosiaalitoimen asiantuntijuudesta selvitystyössä	308
10.11.2	Psykologisesta asiantuntijuudesta	312
10.11.3	Lastenpsykiatrisesta asiantuntijuudesta	313
10.11.4	Milloin asiantuntijalausuntoa tarvitaan?	314
10.11.5	Vanhemmuuden arviointi ja ns. vanhemmuus-tutkimukset	317
10.11.6	Asiantuntijalausunnolle asetettavat vaatimukset	320
10.11.7	Kuka hankkii ja pyytää asiantuntijalausunnon?	322
10.11.8	Vanhempien hankkimat asiantuntijalausunnot	324
10.12	Selvityksen sisältö	326
10.12.1	Puolueettomuus ja tasapuolisuus	326
10.12.2	Selvityksen avoimuus	327
10.12.3	Mitä tietoja tuomioistuimelle hankitaan?	329
10.12.3.1	Yleistä	329
10.12.3.2	Tiedot vanhempien ja lasten elämäntilanteesta	330
10.12.3.3	Lapsen kuuleminen ja havainnot lapsesta	331
10.12.3.4	Havainnot vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta	332
10.12.3.5	Tiedot lapsen päiväkodista ja koulusta	334
10.12.3.6	Tiedot muilta viranomaisilta	334
10.12.3.7	Vanhempien kanssa käydyt keskustelut	335
10.12.3.8	Koko perheen tapaaminen yhdessä	338
10.12.3.9	Muiden henkilöiden kuuleminen	338
10.12.3.10	Vanhempien tai muiden tahojen omaaloitteisesti toimittama informaatio	339
10.12.3.11	Muut tuomioistuimen pyytämät tai sosiaalitoimen tarpeelliseksi katsomat tiedot	339
10.13	Selvityksen rakenne	340

10.14	Selvityksessä käytettävä kieli	342
10.15	Ratkaisuehdotus	342
10.16	Salassapito	343
10.17	Asianosaisen oikeudesta saada selvitys suoraan sosiaali- toimelta	343
10.18	Selvityksen saapuminen tuomioistuimeen	344
10.19	Selvityksen tekijä kuultavana	344
10.20	Tuomioistuimen yhteistyö sosiaalitoimen kanssa	345
11	LAPSEN KUULEMINEN	347
11.1	Yleistä	347
11.2	Lapsen kuuleminen, tahto ja etu	350
11.3	Lapsen kuulemisen tarkoitus	351
11.4	Lapsen kuuleminen riidattomissa huolto- ja tapaamisasioissa	353
11.4.1	Yleistä	353
11.4.2	Vanhempien velvoite selvittää lapsen mielipide	353
11.4.3	Tuomioistuimen velvollisuus varmistua lapsen mielipiteen selvittämisestä	354
11.5	Lapsen kuuleminen riitaisissa huolto- ja tapaamisasioissa	357
11.5.1	Yleistä	357
11.5.2	Kuka lasta kuulee?	358
11.5.3	Lapsen kuuleminen sosiaalitoimessa	358
11.5.3.1	Yleistä	358
11.5.3.2	Lapsen kuulemisen edellytykset	359
11.5.3.3	Lapsen kuulemisessa noudatettavat menettelytavat	360
11.5.3.4	Lapsen kuulemisessa saadun tiedon välittäminen tuomioistuimelle	364
11.5.4	Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa	366
11.5.4.1	Yleistä	366
11.5.4.2	Edellytykset tuomioistuimessa kuulemiselle	366
11.5.5	Lapsen kuuleminen tuomioistunsovittelussa	372
11.5.6	Kuulemisen toteuttaminen	373
11.5.6.1	Yleistä	373
11.5.6.2	Kuulemisen paikka ja puitteet	373
11.5.6.3	Vanhempien rooli kuulemisen toteut- tamisessa	375
11.5.6.4	Lapsen kohtaaminen ja keskustelun aloittaminen	377
11.5.6.5	Lapselle annettava informaatio	377
11.5.6.6	Keskustelun sisältö	379
11.5.6.7	Kuulemisen dokumentointi	380

	11.5.6.8	Lapsen kuulemisessa esiin tulleiden seikkojen kertominen vanhemmille	382
11.5.7		Asiantuntija-avustajan käyttäminen apuna lapsen kuulemisessa	383
	11.5.7.1	Yleistä	383
	11.5.7.2	Miten asiantuntija-avustaja voi avustaa lapsen kuulemisessa?	385
	11.5.7.3	Asiantuntija-avustajan osallistuminen oikeuden istuntoon	387
	11.5.7.4	Asiantuntija-avustajien ammattitaito lapsen kuulemisessa	388
11.5.8		Päätökseen tehtävä merkintä lapsen kuulemisesta	388
12		LAPSEN MIELIPITEEN MERKITYS PÄÄTÖKSENTEOSSA	389
12.1		Lapsen määräämisoikeudesta	389
12.2		Lähtökohtia lapsen mielipiteen painoarvoa punnittaessa	390
12.3		Informed consent -periaate eli lapsen perusteltu mielipide	395
	12.3.1	Yleistä	395
	12.3.2	Asian laatuun nähden riittävä päätöskyky	396
	12.3.3	Lapsen riittävä informointi	401
	12.3.4	Huolellinen harkinta	403
	12.3.5	Mielipiteen muodostumisvapaus	403
		12.3.5.1 Manipulointi	403
		12.3.5.2 Lojaliteettiristiriita	405
12.4		Muita lapsen mielipiteen painoarvoon vaikuttavia tekijöitä ..	408
	12.4.1	Seikka, jota lapsen mielipide koskee	408
	12.4.2	Vanhempien konfliktin vaihe	409
	12.4.3	Lapsi osana sisarusparvea	410
13		OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUS LAPSIASIOISSA	411
13.1		Yleistä	411
13.2		Oikeudenkäynnin julkisuus kirjallisessa käsittelyssä	411
	13.2.1	Oikeudenkäynnin perustiedot (nk. diaarijulkisuus) ..	411
	13.2.2	Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus	413
	13.2.3	Asiakirjan salassapito suoraan lain nojalla (YTJulkL 9 §)	413
	13.2.4	Salassapitomääräys (YTJulkL 10 §)	415
	13.2.5	Salassapitoaika	416
	13.2.6	Asianosaisen tiedonsaantioikeus	416
	13.2.7	Tiedoksi annettavaan asiakirjaan liitettävä ohje asianosaiselle	417
13.3		Julkisuus istunnossa (YTJulkL 4 luku)	418
13.4		Julkisuus tuomioistuimen ratkaisussa	419

13.5	Julkisuus tuomioistuinsovittelussa.....	420
13.6	Sosiaalihuollon salassapitovelvollisuus	421
13.6.1	Yleistä	421
13.6.2	Salassapitovelvollisuus lapsen huoltoa ja tapaamis- oikeutta koskevista asioista	422
13.6.2.1	Olosuhdeselvityksen tekijän salassa- pitovelvollisuus	422
13.6.2.2	Perheasioiden sovittelijan salassapito- velvollisuus	423
13.6.2.3	Salassapito sosiaalitoimen vahvistaessa vanhempien välisen huolto-, tapaamis- ja elatussopimuksen	424
13.6.2.4	Salassapito täytäntöönpanosovittelussa	424
13.6.2.5	Tiedon hankinta selvityksen ja täy- täntöönpanosovittelun yhteydessä	424
13.6.2.6	Miltä osin salassa pidettävää tietoa on annettava tuomioistuimelle?.....	426
13.6.2.7	Lapsen kuulemisesta saatu tieto ja salassapito.....	428
13.6.2.8	Salassapito selvityksen tekijää tai todistajaa kuultaessa	430
13.6.2.9	Asianosaisen oikeudesta saada selvitys ennen sen toimittamista tuomioistuimeen	431
14	PÄÄTÖS LAPSIASIASSA	433
14.1	Yleistä	433
14.2	Ratkaisunimikkeestä	433
14.3	Päätöksen täytäntöönpanokelpoisuuden lykkääminen ja siirtymäkauden järjestelyt	434
14.4	Päätöksen perustelemisesta	435
14.5	Päätöksen rakenne ja kieli	440
14.6	Päätöstä koskevat ilmoitukset väestötietojärjestelmään	441
15	PÄÄTÖKSEN TAI VAHVISTETUN SOPIMUKSEN MUUTTAMINEN	443
16	OIKEUDENKÄYNTIKULUT LASTA KOSKEVASSA OIKEUDENKÄYNNISSÄ	445
16.1	Yleistä	445
16.2	Oikeudenkäyntikulut lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa.....	446
16.3	Oikeudenkäyntikulut lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa	451
16.4	Oikeudenkäyntikulut lapsen elatusta koskevassa asiassa ...	453

16.5	Oikeudenkäyntikulut ja päätös lapsen palauttamisesta Haagin lapsikaappaus sopimuksen perusteella	457
16.6	Oikeudenkäyntikulut hakijan peruuttaessa hakemuksensa ...	457
16.7	Sovinto ja oikeudenkäyntikulut	460
16.8	Korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrä	461
17	LASTA KOSKEVAN ASIAN SOVINNOLLINEN RATKAISEMINEN	465
17.1	Yleistä	465
17.2	Sovinnon edut lapsioikeudellisessa asiassa	466
17.3	Käytettävissä olevat sovinto- ja sovittelumenettelyt lasta koskevilla asioissa	468
17.4	Sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä	469
17.4.1	Yleistä	469
17.4.2	Velvoite edistää sovintoa lapsioikeudellisissa asioissa	470
17.4.3	Tuomarin rooli sovinnon edistämässä	470
17.4.4	Menettelytavoista sovintoa edistettäessä	472
17.4.5	Sovintoehdotus	478
17.4.6	Lakimiesavustajien rooli sovinnon saavuttamisessa	478
17.4.7	Lapsen edun varmistaminen sovintoratkaisussa ...	480
17.4.8	Osasovinnot, sovinto väliaikais määräksestä ja ennakoivat sovinnot	482
17.4.9	Sovinto tuomioistuimen päätöksenä	483
17.5	Tuomioistuinsovittelu	484
17.5.1	Yleistä	484
17.5.2	Asian siirtäminen sovitteluun	486
17.5.3	Sovittelija ja asiantuntija-avustaja	487
17.5.4	Sovittelun julkisuus	489
17.5.5	Sovittelun joutuisuus	490
17.5.6	Sovittelun kulku	491
17.5.6.1	Valmisteluvaihe	491
17.5.6.2	Aloitusvaihe	491
17.5.6.3	Selvitysvaihe	492
17.5.6.4	Neuvotteluvaihe	493
17.5.6.5	Päätösvaihe	493
17.5.7	Sovittelun esteet	494
17.5.8	Sosiaalitoimen olosuhdeselvitys ja sovittelu	496
17.5.9	Lapsen asema ja ääni sovittelussa	496
17.5.9.1	Yleistä	496
17.5.9.2	Vanhempien velvollisuus selvittää lapsen näkemykset	497
17.5.9.3	Lapsen henkilökohtainen tapaaminen sovittelussa	498

17.5.10	Lakimiesavustajan rooli huoltoriidan sovittelussa....	500
17.5.11	Elatusapuriidan sovittelu	502
17.5.12	Oikeudenkäyntikulut sovittelussa	503
17.5.13	Muutoksenhaku sovitteluratkaisuun	504
18	KANSAINVÄLISEN LIITTYMÄN OMAAVAT ASIAT	505
19	LAPSEN ELATUSAPU	509
19.1	Yleistä	509
19.2	Elatuslain pääperiaatteet	511
19.2.1	Lapsen oikeus riittävään elatukseen.....	511
19.2.2	Vanhempien elatuskyky.....	512
19.2.3	Lapsen etu elatusasiassa	513
19.3	Oikeusministeriön elatusapuohje	514
19.3.1	Ohjeen tavoitteet.....	514
19.3.2	Elatusapuohje perustuu elatuslakiin.....	514
19.3.3	Asian valmistelusta elatusasiassa.....	515
19.3.4	Elatusapuohjeen lukutaito	516
19.3.5	Elatusavun arvioinnin ajankohta ja tiedossa olevat muutokset.....	517
19.3.6	Lapsen elatuksen tarve.....	518
19.3.6.1	Lapsen yleiset kustannukset	519
19.3.6.2	Lapsen erityiset kustannukset	521
19.3.6.3	Lapsen elatuksen aiheuttamista kustannuksista tehtävät vähennykset ..	527
19.3.7	Vanhempien elatuskyky.....	529
19.3.7.1	Yleistä	529
19.3.7.2	Vanhemman huomioon otettavat tulot...	529
19.3.7.3	Todistustaakka.....	531
19.3.7.4	Vanhemman mahdollisuus hankkia tuloja	532
19.3.7.5	Vanhemman varallisuus.....	534
19.3.7.6	Vähennykset.....	535
19.3.8	Lapsikorotus	543
19.3.9	Luonapitovähennys.....	544
19.3.10	Elatusapu ja vuoroasuminen	545
19.3.11	Elatusavun laskeminen	548
19.3.12	Kohtuullisuusarviointi	549
19.3.13	Elatusavun alkamisen ajankohta ja takautuvuus ...	550
19.3.14	Päätös elatusasiassa.....	552
19.3.15	Elatusavun muuttaminen.....	552
19.3.16	Elatusapujen palauttaminen elatusapua muutettaessa	556

19.4	Elatustuki	558
19.5	Koulutusavustus	560
20	LOPUKSI	563
	LIITTEET	567
	Liite 1: Lapsen tapaamisoikeus	567
	Liite 2: Päätös valvotusta tapaamisesta	569
	Liite 3: Selvityspyyntö sosiaalivirastolle.....	570
	Liite 4: Hakemus.....	572
	LÄHTEET	575
	OIKEUSTAPAUSLUETTELO	600
	ASIAHAKEMISTO.....	604